

ЕКОЛОГІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО РЕГІОНУ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА МАЙБУТНІ ПЕРСПЕКТИВИ

АНОТАЦІЯ. У статті досліджено сучасну екологічну ситуацію Івано-Франківської області. Проведено аналіз основних показників стану навколишнього середовища цього регіону. Розглянуто особливості і принципи управління та регулювання охорони навколишнього природного середовища та наведено рекомендації щодо його вдосконалення.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: екологічні проблеми, державне управління, регіон, принципи управління природокористуванням, навколишнє природне середовище, екологічна політика.

АННОТАЦИЯ. В статье исследована современная экологическая ситуация в Ивано-Франковской области. Проведен анализ основных показателей состояния окружающей среды и приведены рекомендации по его совершенствованию.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: экологические проблемы, государственное управление, регион, принципы управления природопользованием, окружающая среда, экологическая политика.

ANNOTATION. In this article the current ecological situation of Ivano-Frankivsk region is studied. The analysis of the main indicators of the environment of the region is conducted. The peculiarities and principles of public administration and regulation of environmental protection and recommendations for improvement is considered.

KEY WORDS : environmental problems, public administration, the region, the principles of environmental management, environment, ecological policy.

Постановка проблеми. Високі темпи економічного, науково-технічного та соціального розвитку України без врахування екологічних аспектів призводять до стрімкого виснаження природно-ресурсного потенціалу та погіршення екологічної ситуації як держави в цілому, так і в кожному окремому її регіоні. Процеси економічного і соціального розвитку, які здійснювались в Івано-Франківській області на принципах максимального використання природних ресурсів без адекватного урахування екологічних вимог, сприяли збільшенню антропогенно-техногенного навантаження на природне середовище. Наростання екологічних проблем в області зумовлює необхідність удосконалення діючого

механізму управління природоохоронними процесами на регіональному рівні для забезпечення сталого еколого безпечного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток досліджень екологічних аспектів управління зробили такі українські вчені як: О. Лазор [6], Я. Тібекін [10], О. Веклич [1], Л. Мельник [7], В. Кравців [5], В. Шевчук [11] та ін. Однак, в Україні питання вирішення екологічних проблем на регіональному рівні, в тому числі за допомогою вдосконалення системи державного управління у галузі екології та природних ресурсів залишається ще недостатньо дослідженим.

Постановка завдання. Мета статті — розглянути та проаналізувати основні екологічні проблеми, з якими зіштовхується область сьогодні, а також запропонувати шляхи вирішення цих проблем для поліпшення екологічної ситуації регіону в майбутньому.

Основні результати досліджень. Івано-Франківщина володіє унікальними природними ресурсами, які можуть скласти основу забезпечення збалансованого (сталого) розвитку. На території області, яка займає 2,4 % (13,98 тис. кв. км) площі України формується 8,6 % загального об'єму вод у ріках України, зосереджено 6,3 % площі земель лісового фонду (636 тис. га) держави і 9,0 % загального запасу деревини.

У той же час, сучасну екологічну ситуацію в Івано-Франківській області, як і в цілому в Україні, не можна вважати задовільною, незважаючи на зменшення за останні роки антропогенно-техногенного навантаження на природне середовище та здійснення ряду природоохоронних заходів. Понад 4 % території зайнято нафтогазовими трубопроводами, пробурено більше 2000 свердловин для видобування нафти і газу, існує 134 очисні споруди, 30 великих полігонів складування твердих побутових відходів, хвостосховища і полігони промислових відходів ДП «Калійний завод» ВАТ «Оріана», золошлаковідвали Бурштинської ТЕС та ін. До територій із найскладнішою екологічною ситуацією належать території Галицького (Бурштинська ТЕС), Надвірнянського (ВАТ «Нафтохімік Прикарпаття», ТОВ СП «Інтерплит»), Тисменицького (ВАТ «Івано-Франківськцемент», ВАТ «Хутрофірма «Тисмениця»), Долинського (ТЗОВ «Уніплит», ВАТ «Шкіряник»), Калуського (ВАТ «Оріана», ТОВ «Карпатнафтохім») районів. Особливо гострими є екологічні проблеми в Калуському районі. Серйозність проблем останнього регіону визнана на загальнодержавному рівні, що підтверджується Указом

Президента України «Про оголошення територій міста Калуш та сіл Кропивник і Сівка-Калуська Калуського району Івано-Франківської області зоною надзвичайної екологічної ситуації» № 145/2010.

Окрім цього в Івано-Франківській області існує ряд інших екологічних проблем, які відображають негативні наслідки нерегульованого антропогенно-техногенного впливу на навколишнє середовище, внаслідок нераціонального освоєння території та наднормативного використання природних ресурсів. Це забруднення атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, ґрунтів.

Загальна кількість викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря у 2010 році становила 224,9 тис. тонн. Значний вплив на стан атмосферного повітря мають майже понад 200 тис. одиниць автотранспорту, обсяг викидів якими в атмосферу досяг 57,3 тис. тонн шкідливих речовин. Динаміку викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря наведено в табл. 1 [9].

Таблиця 1

ДИНАМІКА ВИКИДІВ ШКІДЛИВИХ РЕЧОВИН В АТМОСФЕРНЕ ПОВІТРЯ

Роки	Обсяги шкідливих викидів		
	усього, тис. т	у тому числі	
		стаціонарними джерелами	Пересувними джерелами
2007	325,2	269,9	55,3
2008	298,3	241,7	56,6
2009	271,8	214,5	57,3
2010	325,2	269,9	55,3

Рівень забруднення атмосферного повітря підприємствами-виробниками електроенергії, газу, води та автотранспорту складає 87 % від усіх викидів в області. Цими підприємствами є: Бурштинська ТЕС, ДАЕК «Західенерго», УМГ «Прикарпаттрансгаз», ВАТ «Івано-Франківськцемент», ВАТ «Нафтохімік Прикарпаття».

Як вже зазначалось, головною проблемою техногенно-екологічного характеру, яка склалася на території Прикарпаття, є ліквідація наслідків господарської діяльності виробництва калійних добрив у м. Калуші. У власності ВАТ «Оріана» знаходиться 3 рудники, Домбровський кар'єр, 2 відвали засолених ґрунтів, 2

хвостосховища та шламонакопичувач, які є потенційно небезпечними і спричиняють просідання земної поверхні, утворення провальних воронок, карстів, зсувів, забруднення водних об'єктів та земель. Неповне виконання природоохоронних заходів, крім екологічних проблем, створює передумови до виникнення небезпеки для проживання населення у зоні діяльності ДП «Калійний завод».

Важливою проблемою, що ускладнює екологічну ситуацію на Івано-Франківщині, є забруднення водних об'єктів. Основними забруднювачами поверхневих водних об'єктів області ВАТ «Нафтохімік Прикарпаття» (м. Надвірна), КП «Івано-Франківськводокотехпром», ДП «Калійний завод» (м. Калуш), ТзОВ «Уніплит» (с. Вигода). Так, у 2010 р. господарствами та населенням області забрано 97,31 млн м³ води, в т.ч. з поверхневих водойм — 89,5 млн м³, з підземних джерел — 7,812 млн м³ води. Згідно статистичних даних, обсяг забруднюючих речовин внаслідок їх скидання із зворотними водами у поверхневі водні об'єкти водокористувачами — забруднювачами поверхневих вод у 2010 році становив 51,838 тис. т, що на 2 % більше, ніж у 2009 році, що є негативним явищем.

Значною екологічною проблемою є відсутність в області системи роздільного збору та утилізації твердих побутових відходів та існуючі тенденції їх захоронення, а не переробки, що призводить до вивезення вторинних матеріальних ресурсів (поліетилен, ПЕТ пляшки, складська тара, папір) на сміттєзвалища. Не зважаючи на те, що впродовж останніх років було здійснено низку заходів, спрямованих на впровадження роздільного збирання твердих побутових відходів і розвиток ринку вторинних ресурсів, докорінно змінити ситуацію не вдалося. Такого ж вирішення з утилізації вимагають відходи більш як 500 лісопилно-деревообробних виробництв області, 40 тис. м. / куб. яких щорічно складається на територіях і в руслах гірських річок. Основні показники утворення та поводження з відходами I—III класів небезпеки (з 2010 року — з відходами I—IV небезпеки) представлені у табл. 3 [9].

Значною проблемою області є розвиток ерозійних процесів і зниження родючості ґрунтів. Ці процеси є наслідком розорювання земель на схилах, крутизною більше 50°, відсутності системи протиерозійних заходів на сільськогосподарських угіддях, переважання тракторного трелювання деревини на лісових землях, а також зменшення внесення добрив (у 5 і більше разів) та припинення вапнування ґрунтів.

ДИНАМІКА ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ УТВОРЕННЯ
ТА ПОВОДЖЕННЯ, ТИС. Т

Роки	Утворилось	Утилізовано	Спалено	Видалено у спеціально відведені місця та об'єкти	Нааяність на кінець року у спеціально відведених місцях чи об'єктах та на території підприємств
2008	7,0	2,8	2,5	0,0	56,8
2009	4,2	0,7	2,0	0,2	64,5
2010	1097,9	605, 1	19,2	163,1	35556,8
У т. ч. відходи І—ІІІ класів небезпеки	3,4	1,6	0,2	1,1	55,2

Важливою перепорою на шляху до забезпечення охорони навколишнього середовища регіону та екологізації господарювання є відсутність екологічної грамотності та рівня культури, як у керівників підприємств, так і у населення, адже саме суспільство своєю діяльністю наносить величезну шкоду. Слід відмітити, що темпи погіршення екологічної ситуації як в окремому регіоні, так і в Україні зокрема, значно перевищують темпи усвідомлення населенням цього надзвичайно небезпечного процесу [8].

Якщо додати до названих проблем похідні від них явища і наслідки, то, при всіх незаперечних успіхах регіону в освітньому і науковому процесах, майбутні перспективи переходу на засади сталого розвитку здаються досить туманними.

Вагому роль у поліпшенні екологічного стану регіону відіграє державне управління в екологічній сфері. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування за законодавством України управляють процесами природокористування на всіх рівнях від державного до місцевого [12]. Структура інституцій державного управління в сфері охорони навколишнього середовища в Івано-Франківській області представлена, облдержадміністрацією, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, які спрямовують свою діяльність на забезпечення ефективного використання природних ресурсів, охорони довкілля та еко-

логічної безпеки, а також спеціально уповноваженими державою галузевими органами.

Пріоритетами екологічної політики в Івано-Франківській області є покращення екологічного стану навколишнього природного середовища та локалізація і недопущення особливо небезпечних ситуацій, що виникають на території області, забезпечення екологічної безпеки. З цього приводу особлива увага приділялася виконанню законодавства України, постанов та наказів Мінприроди України, розпоряджень облдержадміністрації, рішень обласної ради, прийнятих програм, виконання плану з основної діяльності Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Івано-Франківській області.

Хоча згідно регіональних доповідей та екологічних паспортів ситуація із зазначеними проблемами набуває позитивного характеру в бік зменшення забруднення навколишнього середовища, однак нечисленні розгалужені інспекційні підрозділи з низьким матеріально-технічним забезпеченням неспроможні повною мірою задовольняти потреби і вимоги суспільства щодо належного контролю за станом навколишнього середовища й покращенням його стану.

Також важливо зробити наголос на наступних проблемах ефективності реалізації державного управління на регіональному рівні:

1. Найбільшу шкоду природі завдають великі підприємства, завдяки відрахуванням котрих формуються бюджети всіх рівнів. Тому, незважаючи на порушення природоохоронного законодавства, контролюючі органи не застосовують такий засіб, як припинення їх роботи.

2. Штрафи за забруднення навколишнього природного середовища не можна порівняти з витратами на усунення цих забруднень. Так, до 2011 року, коли набув чинності Податковий кодекс України, діяла Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 1999 р. № 303, де було визначено порядок встановлення нормативного збору за забруднення навколишнього природного середовища та стягнення цього збору. Фактично, за ці 12 років, підприємства за тонну твердих джерел забруднення навколишнього середовища сплачували 2 грн штрафу, за викид тонни метану — 3 грн, за тонну окису вуглецю — 2 грн.

Оскільки державне управління здійснюється від імені та задля українського народу, не останнє місце має займати участь громадськості в підготовці нормативних актів виконавчої влади. Однією з форм участі громадськості в підготовці місцевих нормативних актів, у т. ч. пов'язаних з природокористуванням, відповідно до ст. 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Украї-

ні» є громадські слухання. На жаль, пропозиції, які вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування [2], а не обов'язковому врахуванню.

Висновки. Отже, проведений аналіз стану навколишнього середовища в Івано-Франківській області свідчить про значне антропогенно-техногенне навантаження на навколишнє природне середовище, хоча й спостерігається тенденція до його зменшення. Варто звернути увагу й на те, що існуючі проблеми, незважаючи на деяке зменшення антропогенно-техногенного навантаження на природне середовище, потребують негайного вирішення. Це можливо лише за умови постійної уваги і належного рівня державного управління в регіоні. Тому дуже важливо застосовувати всі можливі засоби та методи підвищення ефективності державного управління.

Для встановлення контакту між людиною та навколишнім середовищем необхідно застосовувати різноманітні методи та заходи, які дозволять виховати в людині екологічну культуру та свідомість, адже тільки через процес виховання і навчання суспільство зможе усвідомити значимість своїх дій у сфері охорони навколишнього середовища та попередити негативні наслідки від виробничої діяльності.

З метою поліпшення в майбутньому стану навколишнього природного середовища як на регіональному, так і на загальнодержавному рівнях необхідно вдосконалити структуру економічного механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища. Важливим є уточнення та конкретизація термінологічного апарату для забезпечення кращого розуміння завдань та функцій державного управління на регіональному рівні — досягнення зазначеного можливе шляхом внесення змін до діючого екологічного законодавства. Подальшого розвитку та поліпшення потребує уточнення ролі і місця територіального і галузевого факторів у формуванні основних якісних параметрів навколишнього середовища.

Для забезпечення стійкого регіонального розвитку важливо скорординувати дії служб, які функціонують у сфері природоохорони, створити єдину раціональну систему інформаційного забезпечення, систему контролю, аналізу та експертизи, необхідно побудувати геоінформаційну систему управління станом довкілля і дотримуватись відповідних міжнародних та державних стандартів. Тільки тоді ми зможемо бути впевненими в гармонійному розвитку системи «господарство—природа—людина» на регіональному рівні, а це в свою чергу дозволить розвивати соціально-економічну розбудову

території в екологічно допустимих межах, забезпечуючи екологічно безпечний розвиток як регіону, так і держави в цілому.

Література

1. *Веклич. О.* Сучасний стан та ефективність економічного механізму екологічного регулювання / О. Веклич // *Економіка України*. — 2003. — № 10. — С. 62—70.
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» // *ВВР України*. — 1997. — № 24. — С. 170.
3. Івано-Франківськ. Екологічний паспорт області. 2010 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/content/article/5982>
4. Івано-Франківська регіональна доповідь 2009 рік. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ecology.if.ua/nacdor.html>
5. *Кравців В. С.* Стратегія раціонального використання природно-ресурсного потенціалу в регіоні: екологічні пріоритети / В. С. Кравців // *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. (Збірник наук. праць). Економіка. Ч. 2. Проблеми, механізми та інвестиційне забезпечення раціонального природокористування. Вип. 4 (36). — Рівне, 2006. — С. 325—330.
6. *Лазор О. Я.* Використання європейського досвіду для вдосконалення екологічної політики в Україні / О. Я. Лазор // *Ефективність державного управління в контексті глобалізації та євроінтеграції: Матеріали наук.-практ. конф.* — К.: Вид-во НАДУ, 2003. — С. 596—599.
7. *Мельник Л. Г.* Екологічна економіка: Підручник. — 3-тє вид., випр. і допов. / Л. Г. Мельник. — Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. — 367 с.
8. Семененко О. Еколого-економічні засади розвитку ресурсного потенціалу аграрної сфери регіону на перспективу / О. Семененко // *Агроінком*. — 2010. — № 7—9. — С. 183—192.
9. Статистична інформація. Головне управління статистики в Івано-Франківській області. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://stat.if.ukrtel.net/>
10. *Тібекін Я. О.* Удосконалення економічного механізму реалізації екологічної політики держави в контексті сталого розвитку / Я. О. Тібекін // *Збірник наукових праць Донецького державного університету управління*. Т. XI. Серія «Державне управління». Вип. 151. — Донецьк, 2010. — С. 145—155.
11. *Шевчук В. Я., Саталкін Ю. М., Білявський Г. О.* Екологічне управління: Підручник / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, Г. О. Білявський та ін. — К.: Либідь, 2004. — С. 226—238.
12. *Шостак С. В.* Структура державного управління охороною навколишнього природного середовища / С. В. Шостак // *Держава та регіони*. — 2010. — № 4. — С. 32—37.

Стаття подана до редакції 10.10.2011